

Mehmet Demirel (Görüşme tarihi: 03.11.2018)

İdareci tekdir. Dostu ve arkadaşı olmaz. Eğer bir tarafa meylederseniz, karşı taraf sizi cephe olarak kabul eder. Yönetici tarafsız görünmek zorundadır. Politik görüşünüzü ön plana çıkaramazsınız.

--

İlk yıllarda şeker çok kıymetli... 1910'lu yıllarda düzenlenen çeşitli etkinliklerde insanlara hediye olarak şeker dağıtılmış. İlk yıllarda şeker kamışından yapılan kamış şekerler var. Daha sonra Avrupa'da şeker pancarı tarımı geliyor. Avrupa Şeker üretimini arttırıyor ve pancar ekimini genişletiyor. Kamış şekerinin maliyeti çok düşük. Kamışı dikiyorsun ve biçiyorsun. Aynı kökten sekiz yıl süreyle ürün alıyorsun. Pancar şekeri, kamış şekeriyle rekabet edemez.

--

İlk senelerde fabrikaların üretim maliyetleri çok yüksek. O nedenle zarar ediyor ve çiftçinin pancar parasını ödeyemiyor. Nuri Şeker Ankara'ya gidiyor ve destek istiyor. Alpullu Şeker Fabrikası. Uşak Şeker Fabrikası... Daha sonra Türkiye Şeker Fabrikaları AŞ kuruluyor ve üretime bu şekilde devam ediliyor.

1998 yılında Alpullu'ya gittiğim zaman fabrika sanki Birinci Dünya Savaşı'ndan çıkmış gibiydi. Perişan, yıkık, dökük, boyasız, camlar kırık... O vaziyette... İnsanlar şöyle konuşuyorlardı: "Belediye fabrikayı SİT alanı olarak ilan ettirmiş. Bir çivi çakamıyoruz. Onun için hiçbir şey yapamadık". Bu elbette doğru değildi ama kimileri böyle konuşuyordu. Fabrikada 89 bin liralık cam değişimi yaptık. Fabrikayı boyattık. Ben temelden gelmişim. Bütün sorunlara hızlı bir şekilde el attık. Fabrika üretime hazır hale getirildi.

Ergene Köşkü, orada öyle atıl vaziyette duruyordu. Kimse girmiyordu, kapalı ve kilitli idi. 1998 yılında geldiğim zaman çatıda ve bodrumda bir sürü resimler buldum. Hepsi toztoprak içindeydi. Adını Atatürk Köşkü diye değiştirelim, halka açalım dedik... Ankara'dan misafir geldiği zaman misafirhane olarak kullanılıyordu. Genel Müdürlükten gelen olursa açılıyor, başka zamanlarda kapalı tutuluyordu.

Köşk'te 500'e yakın resim vardı. Sonra onları Ankara'ya götürdüler. Ankara'da Şeker Kurumu vasıtasıyla bir sergi açıldı o resimler orada sergilendi. Fabrikanın çeşitli yerlerinde resimler çekilmiş. 90-100 seneyi kapsayan resimler...

Atatürk'ün terasta bir kahve içtiği söyleniyordu. Bunun yanında insanlar bolca rivayet geliştiriyorlar. Oradaki "fincan takımına" kahve içtiği *fincan* diyorlar. Ne kadar doğrudur bilmiyorum. Oturduğu *kolçaklı sandalyesi* vardı. Balkonda o sandalyeye oturmuş. Belki doğrudur. Fakat anlatıların çoğu şüpheli. Kulaktan kulağa yapılan sözel aktarımlarda her zaman ilaveler olabilir.

Köşkün demirbaş defteri vardır. Tutanakları vardır. Altında imzaları vardır.

Fabrika Müdürü'nün odasındaki Atatürk'ün el yazısıyla yazdığı "anı yazısı" Pano haline getirilmiştir. O panonun aynısı Genel Müdürlükte de var. Atatürk'ün Pertek ziyaretinde yazdığı benzeri bir anı yazısı Pertek'de de var. "Şeker fabrikalarının sayısı yirmiye çıkmaz ve şekeri ekmek kadar kolay alınır hale getirmesek, gürbüz çocuklara hasret kalacağız" şeklinde... Türkiye Şeker Fabrikaları AŞ yirminci şeker fabrikasını Konya Ilgın şehrinde yapmış. Oraya Yirminci Fabrika olduğu için Atatürk'ün anısına heykelini yaptırılmıştır.

--

Alpullu'yu ve şeker fabrikasını birçok kişi ziyaret etmiş. Kazım Karabekir Paşa, Vehbi Koç, Yekta Güngör Özden...

Büyük Köşk'te sohbetler, toplantılar, yemekler olur misafirler orada ağırlanır..

--

Ergene Köşkü'nü Müze haline getirmek istedik. Turhal fabrikasından Eskişehir fabrikasından bazı eşyaları getirelim diye düşündük. Fakat müze olmadı. Müze fikrimizi yazılı bir teklif haline getiremedik. Çünkü Müze yapılırsa Vilayete devredilmesi gerekiyordu. Kendi içimizde müze olduğunu ilan ettik.

--

Trenin eski yeri mevcut hattın yan tarafındaki tâlî hattı. Onun üzerinde duruyordu. Başlangıçta pancar vagonlarını fabrika içine çekmek için kullanılıyordu, fabrikanın lokomotifiydi.

--

Fabrikanın Jeep'i oldukça eskimişti. İtfaiye garajında duruyordu. Sonra onu yukarı çıkarmışlar.

--

Başlangıçta fabrikada üç tane makam aracı olurdu. Fabrika müdürünün, ziraat müdürünün ve ziraat müdür muavininin... Sonra yasayla müdür hariç hepsi tek bir havuzda toplandı. İhtiyaç duyulduğu zaman ilgili kişiye tahsis edilmesi uygulamasına geçildi. 2002 yılında kiralık araç kullanıyorduk.

--

"Arıtma sistemi" şekerli, çamurlu ve kireçli suları doğrudan Ergene'ye vermemek için yapılmıştı. Suda aşırı kireç kaymağı olduğundan nehre verilmesi halinde balıkları öldürme riski vardı. Bu yüzden kullanılmış kirlı sular arıtma sistemine veya dinlendirme havuzuna alınıyor burada sular karıştırılarak tortusunun dibine çökmesi sağlanıyor ve üstte kalan durulmuş suyun süzülerek nehre verilmesi temin ediliyordu. Böylece hem kokusu önlenmiş oluyor hem de nehre bir ölçüde temizlenmiş olan arı su deşarj ediliyordu. İki tür arıtma sistemi var tam ve kısmi arıtma. Alpullu'daki kısmi arıtma idi. Tam arıtma sisteminde çıkan su içilebilecek dereceye kadar arıtılıyor, fakat maliyeti çok yüksek. Bu sistem sadece pancarı çok olan fabrikalarda kuruldu.

--

Bent, pancar yıkama suyunu tutmak için yapılmıştı. Pancar yıkamak için belli debide su gelmesi lazım. Nehir kirlenince Bent'in arkasındaki suyu kullanamaz olduk. Demiryolu altına kuyular açıldı, pompalar yerleştirildi. Bundan sonra yer altı suyu kullanılmaya başlandı. Bent fabrikanın kuruluşundan itibaren vardır.

--

Fabrika 1998-2002 yılları arasında kâr ediyordu. 120 günden fazla kampanya yaptık. Kantarlar 120 gün alım yaptılar.

--

Pancar bölge şefleri başlangıçta 9 taneydi. Sonra sayıları 7'ye düştü. Şimdiki durumu bilmiyorum. Her bölge şefliğinde en az 10 kişi çalışıyordu. Kampanya zamanında fabrikada 1100 kişi çalışırdı. Kampanya dışında da 300 civarında çalışanı olurdu.

--

Müdürün evi iki katlı dubleks tasarımlı idi. 240 metre kare idi. 120 + 120 metre kare şeklindeydi. Alt katta salon, mutfak, tuvalet ve bir oda ve üst katta üç oda, banyo, tuvalet vardı.

Ergene Köşkü Büyük Köşk'ten sonra yapılmış. Aslında asıl misafirhane Büyük Köşk imiş. Ayak altı olunca aşağıya devletin üst protokolü için ayrı bir köşk yapalım denmiş. Yeni olduğu malzemesinden de belli oluyor. Büyük Köşk fabrikayla birlikte yapılmış.

--

1960'lı yıllarda Tanju Tugal tarafından mini golf sahası yapılmış.

--

Fabrika müdürü ile belediye başkanları her zaman işbirliği yapmışlardır. Belediyelik fabrikadan çıkmıştır. Fabrika meskûn mahallelerin oluşması için yer vermiştir. Belediyenin ihtiyaçlarına her zaman yardımcı olunmuştur. Alet, edevat, çiçek, ağaç, çimento, kum, gerektiğinde arazi... Gasil hanenin yerini belediyeye biz verdik, yollarını yaptık...

İtfaiye fabrikaya aitti. Tüm fabrikalarda itfaiye vardır. Gece gündüz faaldir, 24 saat esasına göre çalışırlar. İtfaiyede eskiden 12-14 kişi çalışıyordu. Gece nöbetçileri vardır ve hazır vaziyette beklerler. İki tane itfaiye aracımız vardı, sonra bir tane daha istedik üç tane oldu. Eskisini, DESOTO'yu sulama amacıyla kullanıyorduk.

Alpullu'da bu yıl 30 bin ton pancar vardı. Fabrika 10 gün çalışacak deniyordu, ama olmadı. Pancarı diğer fabrikalara gönderdiler. 2017'de dört yıl aradan sonra çalışmıştı, fakat bu yıl çalışmadı.

--

Trakya çiftçisi son yıllarda kanola, aspir, hububat ve ayçiçeğine yönelmiştir. Buğday, ayçiçeği ve kanola susuz tarımdır. Pancar sulu tarım olduğundan maliyeti bir ölçüde yükseltmektedir. İnsanların bir kısmı pancarın para kazandırmadığını düşünmüşlerdir. Pancar tarımı ileride cazip hale gelebilir.

--

Şekerde kota var... AB uyumu kapsamında tarım ürünlerine kota uygulaması getirildi. *Her ülke kendisine yetecek kadar şeker üretsın* denildi. İhracat olsun istenmiyor... Ülkeler kendi çiftçilerini desteklemek istiyorlar. Bu yüzden ülkelerin fazla şeker üretilip dışarıya satmaları arzu edilmiyor. Eğer fazla üretilip Dünyadaki piyasa fiyatından pazara sürerseniz zararına satıyorsunuz. Şekerin bu şekilde satılan kısmına C kotası deniyor. Çiftçilerden aldığımız pancarın fazlasına da C kotası diyoruz. Çiftçi teslim etmesi gereken 100 ton pancar yerine 120 ton getirmişse bunun 20 tonu C kotasına giriyor. 20 tonu dünya pancar fiyatından alınıyor. Kota kötü bir şey değil, Kontrollü tarım uygulamasını getiriyor. Fakat şimdi Trakya'da kota yok. Çünkü pancar ekimi düşük.

[2018/2019 pancar şekeri A kotası 2.7 milyon ton, B kotası ise A kotasının yüzde 5'i oranında. A kotası "ülke talebi" dikkate alınarak satışına izin verilen şeker miktarını temsil ediyor. Söz konusu kotalar kapasitelerine göre şeker fabrikalarına dağıtılıyor. B kotası "güvenlik payı" anlamına geliyor ve ihtiyati tedbir için ekstradan üretilen şeker miktarını gösteriyor. C kotası belirlenen A ve B kotalarının dışında kalan "planlama dışı üretim" anlamına geliyor. İzin verilenin dışında üretilmiş olması nedeniyle yurt içinde satılmıyor. Nişasta bazlı şeker kotası ülke toplam A kotasının yüzde 5'i oranında 135 bin ton.]

--

Çiftçinin pancarı fabrikaya temiz olarak getirmesi gerekiyor. Her zaman pancarın üzerinde en az %5 oranında çamur-toprak olur. Çiftçinin pancarı temizlemesi gerekir. Çamur mu alacaksın, pancar mı? Pancar çamurlu gelirse fabrikadaki iş zorlaşıyor. Bazen pancarın %20'ye kadar çamurlu geldiği olur. Tarlanın en verimli toprağı bize geliyor. Oysa o toprağın tarlada kalması lazım. Bu şekilde pancarı çamurlu olarak fabrikaya getirmek erozyona neden oluyor. Ayrıca o toprağı fabrikaya taşımak için nakliye ücreti verilmiş oluyor.

--

1998 yılında korkunç bir kışa girdik. Ergene Nehri'nde taşma oldu ve buzullar geldi. Kırklareli Valisi geldi. Yolları sel götürmüştü. Onun arabasıyla civar köyleri gezdik, hasar tespiti yaptık. Mimar Sinan Köprüsü'nün altına buz parçaları gelmişti. Yeni Köprü'den de kimse geçemiyordu. Köprü buz parçalarından ve sel sularından sarsılıyordu. Çekinmedik Vali'nin makam otosuyla geçtik tüm köyleri dolaştık.

--

1999 yılında Büyük İstanbul Depremi oldu. Alpullu'da sallandı. Ahşap evler şakır şakır sallandı, duvarlardan sesler geldi. Aynı İstanbul gibi sallandık.

Alpullu'daki şeker fabrikası müdürleriyle ilgili olarak anlatılanların bir kısmı doğru olabilir, ama önemli bir kısmı abartıdır.

--

1959 yılında 600.000 ton pancar işlenmiş ve bu durum ışıklı bir pano ile ilan edilmiş.

Kampanya uzadığı zaman şeker randımanı düşüyor. Eğer pancarı erken sökerseniz bu kez de şeker varlığı az oluyor. Tam zamanında sökmek ve işlemek gerekiyor.

Küspe çok sağlıklı bir hayvan yemi değil. Hayvanın yağını artırıyor. Etin kalitesini bozuyor. Fazla yedirirseniz süt küspe kokuyor. Küspe posadır. Hayvana kesif yem yedirmek lazım. Küspe hayvan besleme maliyetini düşürmek için verilen bir ürün. Kaliteli bir besin değil. Hollanda'da hayvancılık çok gelişmiş. Dağlar kadar tere yağ, süt üretiliyorlar. Bu ülkede "hayvan pancarı" dediğimiz bir olgu var. Rasyonu hazırlarken ona pancar katıyorlar. Yeşil ürünlerle birlikte pancar veriyorlar. Pancarın posasını değil, kendisini veriyorlar. Pancarı rende makinesinde kıyıyorlar ve pancar olarak hayvana veriyorlar. Rasyon hazırlarken küspenin miktarı % 5'i geçmemesi lazım. Bizde hayvanın önüne saman konuyor üzerine bolca küspe serpilip hayvana yediriliyor. Bu nedenle sonuçta süt kalitesiz oluyor. Çiftçimizin çoğu bu konuda bilinçli hareket etmiyor. Yem karması yapmak gerekiyor. Hayvanın büyüklüğüne göre farklı rasyon, yem karması hazırlanır. Buna dikkat edilmiyor.

Şeker fabrikası futbol takımını ve güreşi destekledi. Tenis oynayan arkadaşlar vardı. Biz de tenis oynamak istiyorduk ama zamanımız yoktu.

Pancar üretmek için normal olarak 4-5 defa sulamanız gerekiyor. Bir dekarı sulamanın maliyeti 50 TL... Beş defa suladığınız zaman 250 TL'ye mal oluyor. Dekardan en çok 6 ton pancar alırsınız. 1500 TL kazancınız olur ve bunun 250 TL'sini sulamaya verirsiniz. Kazancınız azalır.

İlk kuruluş yıllarında buğday ve pancar tarımı stratejik. Şeker stratejik bir madde.

Türk çiftçisinin eğitilmesi gerekiyordu. Pankobirlik ziraatçılar aracılığıyla çiftçileri eğitim çalışmaları yapmıştır.

Şeker fabrikalarında maaşlar öyle zannedildiği gibi çok yüksek değildir. Fabrika müdürü 1'inci derecenin dördüncü kademesinden maaş alır. Fakat bunun yanında birçok şeyi kendi cebinden öder. Misafirlerin yemek paralarını, çay paralarını çoğu kez kendi cebimizden öderdik.

Müdürlerin atanmasında bir statü vardı. Personel terfi ve nakil yönetmeliğine göre ilgili kişinin yeri tekrar değiştiriliyor.

NBŞ normal şekerin yarı fiyatından daha ucuz satılıyor.

Ankara fabrikası ilk olmak kaydıyla %70 oranında Türk mühendislerinin gayretleriyle yapıldı. Sonraki yıllarda yapılan sekiz şeker fabrikasının teçhizatı Türkiye'deki makine fabrikaları tarafından gerçekleştirilmiştir. Şeker fabrikalarının beş tane makine fabrikası vardı. Şeker fabrikaları tüm makinelerini kendisi üretecek hale gelmişti. Bunun yanında çimento fabrikalarının parçalarını ve türbinlerini de ürettiyordu.

Şeker fabrikalarının kurduğu makine fabrikaları şu şekilde idi:

Ankara Şeker, Makine Fabrikası

Eskişehir Şeker, Makine Fabrikası

Afyon Şeker, Makine Fabrikası
Erzincan Şeker, Makine Fabrikası
Turhal Şeker, Makine Fabrikası
EMAF ölçü ve denetim aygıtları fabrikası

Bu makine fabrikalarının her biri değişik şekillerde çalışıyordu. Ankara fabrikası büyük parçalar ürettiyordu. Erzincan fabrikası ventil ve vana yapıyordu. İletişim parçalarını ürettiyordu, dökümhanesi vardı. Demiryollarına döküm parçalar ürettiyordu. Ankara'daki fabrika en büyük olanıydı. Türbinlerin pervanelerini ürettiyordu, büyük parçaları difüzyonları ürettiyordu. Afyon fabrikası diğer aksamı ürettiyordu. Turhal fabrikası boru ve ventilleri, şırlanpresleri, tepirleri ve onlarla ilgili parçaları ürettiyordu. EMAF 1967 yılında Elektromekanik Fabrikası olarak kuruldu. 30 seneden fazladır faaliyet gösteriyor. Bütün elektronik ve otomatiği o şirket ürettiyor. Alpullu şeker fabrikasında otomasyon yoktur. Sıraya koyulmuştur. Yatırım durumuna göre büyük fabrikalara öncelik verilmiştir. Erzincan fabrikası 2015'te bitirildi. Sıra Alpullu'ya gelecekti.

Pancar sulu tarımdır. Sulamak ister. İklim şartları kötü giderse yedi defa sulanmalıdır. Yağışlı giderse en az üç defa sulamak gerekir. Kurak zamanlarda yedi defa bile yetmez. Alpullu'nun toprağı farklıdır. Kurak giderse toprak taş gibi olur. Onun içinde pancar yetiştiremezsin. Mümkün değildir. Toprakta pancarı bir sene mandalarla zor sökmüşler. Trakya Osmanlı zamanında ordunun buğday ihtiyacını karşılamış. Buğday deposu imiş. Sonra ayçiçeği münavebe ürünü olmuş. Sulu olan sahalara çeltik ekilmiş.

Trakya'da makineli tarım rantabl olmuyor. Parseller küçük. Çapa makinesi, pancar sökme makinesini çalıştırmak mümkün olmuyor.

Kuruluş yıllarında şeker sanayinde çalışanlarda ayrıcalık vardı. Maaşlar yüksekti. İşçilerin sosyal imkanları çok fazla idi. İşçilere en iyi yemekler çıkardı. Çiftlikte süt, tere yağ üretilir, beyaz ekmek pişirilir bedeli mukabilinde evlere dağıtırdı. İşçilerin imkan ve ayrıcalıkları vardı. Başka fabrikalarda da durum aynısı idi. Toplu sözleşmeler işçilere çok iyi imkanlar getiriyordu. . . İşçiler toplu sözleşmelerle giyim-kuşaklarını alıyorlardı. Yazlık ve kışlık ayakkabı, atlet ve fanila, öyle kalitesiz ürün kabul edilmezdi. . . "Yazın atlet, kışın fanila" olacak dediler. Mavi iş elbisesi verilirdi. İş ayakkabısı denen uçları küt iş ayakkabıları verilirdi. Kazan dairesindekiler zehirlenmesin diye günde iki kez yoğurt verilirdi.

Fabrika pancar kampanyasında en az 90-120 gün çalışıyordu. Bir veya iki ay da revizyon yapıyordu.

Alpullu'da pancar yapraklarında "cercospora" sarılık hastalığı çok olur. Yapraklarda 2-3 mm çapında küçük, yuvarlak lekeler oluşur. Lekelerin göbeği açık gri olup, etrafı kırmızıdır. Hastalık şekerin varlığını (poları) düşürür. En azından 1 puan azaltır. Bu hastalıkla mücadele konusunda geç kalınmaması gerekir. İlaçla mücadele edilir. Mücadele edilmezse yapraklar kurur. İlaçla mücadele de maliyeti artıran öğelerden biridir.
